

DEPREM, İNSAN ve SOSYAL HİZMETLER

Erdbeben, Mensch und Soziale Dienste

İlhan TOMANBAY

Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu

Yazının Geldiği Gün: 27.11.1999

ÖZET

Marmara depremi ve yarattığı yeni durum salt teknik değil, sosyal sonuçlara da yolaçtı. Bu yazıda depremin sosyal boyutu ele alınmakta, depremlerle ortaya

çıkan sosyal sorunlarla başetmek için sosyal mesleklerin, bu arada sosyal çalışmanın görevleri irdelenmekte, Marmara depreminde sosyal hizmetler boyutunda yapılanlar ve yapılması gerekenler tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Deprem, sosyal çalışma, sosyal hizmetler, sosyal sağaltım, sosyal rehabilitasyon, sosyal bakım, gönüllü kuruluşlar.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Erdbeben im Marmara-Gebiet und seine hervorgerufene neue Lage hat nicht nur auf technische Folgen, auch auf soziale Folgen verursacht. In diesem Beitrag ist die soziale Dimension des Erdbebens als Thema behandelt; die Funktion der sozialen Berufe, unterdessen der Sozialarbeit untersucht, um mit den sozialen Problemen, die durch das Erdbeben herausgekommen sind, fertigzuwerden; es wird diskutiert, was nach dem Erdbeben Marmara gemacht worden sind und gemacht werden sollen.

Schlüsselbegriffe: Erdbeben, Sozialarbeit/Sozialpädagogik, soziale Dienste, Sozialtherapie, Sozialrehabilitation, Sozialpflege, freiwillige Organisationen (NGO).

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Deprem ve Sosyal Çalışma
- Sosyal Çalışma Tarihinde Doğal Yıkımların Yeri
- Depremin Sosyal Yüzü
- Marmara Depreminde Ortaya Çıkan Sorunlar
- Doğal Yıkım Durumlarında Sosyal Hizmetler ve Öneriler

GİRİŞ

17 Ağustos 1999 günü Karadeniz Ereğlisi'nden Çanakkale'ye, Karadeniz kıyılarından Eskişehir'e değin geniş bir bölgeyi sallayan deprem özellikle Marmara Denizinin doğu ve güney kıyılarında büyük can aldı; kayıtlara dünya tarihinin en büyük depremlerinden biri olarak geçti. Ölü sayısı 20.000 dolaylarında olduğu açıklandı. İlk depremden 28 gün sonra 5.8 şiddetinde bir ardçı deprem yine yapıları yıktı; yeni canlar aldı. Marmara depremi ile birlikte ve ardından, deprem Ankara'dan Elazığ'a, İzmir'den Alanya'ya, Sivas'tan Muğla ve Bodrum'a değin kendisini gösterdi; gösterisini sürdürüyor. 12 Kasım 1999 günü de Bolu, Düzce, Kaynaşlı hattında büyük bir deprem oldu. Aynı acılar daha küçük ölçekte yaşandı. Ardçı depremler denilen deprem silsileleri sürüyor. Ardçı depremlerin aşağı yukarı bir yıl süreceği söyleniyor. Öteyandan bilimciler çeşitli zamanlarda açıklamalar yaptılar. Marmara bölgesinde önmümüzdeki iki yıl ile 20 yıl arasında büyük bir fay kırılması daha bekleniyor (Hürriyet, 14.09.1999). Bunlar gösteriyor ki, toplum olarak artık deprem kültürümüzü, deprem bilgilerimizi, her boyutta depreme karşı önlemlerimizi geliştirmek, bu arada depreme sosyal bakış açımızı da belirlemek zorundayız. Bu zorunluluk meslek grupları içinde öncelikle sosyal meslek sahiplerini ve bu arada sosyal çalışmacıları ilgilendiriyor.

Marmara depreminde görüldü ki, deprem sırası ve sonrasında iki güç odağı çalışıyor: Asker ve sivil güçleriyle Devlet (yerel yönetimler bu kapsamda) ve gönüllüler. Gönüllüler

iki tür hizmet sunuyor: Bireysel ya da örgütlü olarak. O zaman iki tür gönüllü var: Bireysel gönüllüler, örgütlü gönüllüler. Marmara depreminde devletle gönüllü çabalar arasında hangisi daha iyi, hangisi daha çok iş yapıyor, hangisi daha dürüst ve hangisi daha seri gibi sorular soruldu, tartışmalar yaşandı. Zaman zaman gönüllü kuruluşlar ve kişiler medyada öne geçti, daha dikkat çekti. Çünkü, devletin yaptıkları zaten zorunlu görevi olarak görülüyor, hatta tam tersine Devlet bir türlü yeterince etkin olamadı gibi eleştiriler de yapılıyor. Ancak, şu söylenmelidir ki bu tür doğal yıkımlarda devletle devletdışı kuruluşlar bir bütünlük içinde çalışırlarsa herikisi de etkin olabilirler. Tersini deyişle, her ikisinin de etkinliği bütünlük içinde çalışmalarına bağlıdır.

DEPREM VE SOSYAL ÇALIŞMA

Deprem sosyal çalışmacıları (sosyal hizmet uzmanlarını) doğrudan ilgilendiriyor. Sosyal çalışma mesleğinin işlevleri arasında doğal yıkım durumlarında vereceği hizmetler de var. Çünkü sosyal çalışma mesleğinin odağı insandır ve doğal yıkım insana her boyutta zarar veren bir doğa olayıdır. Bu zarar geçici/kalıcı fizyolojik zarardan geçici/kalıcı sosyal zarara değin uzanır. Yani, doğal yıkımla karşılaşan insan fizyolojik ve maddi yitkilerinin yanısıra toplumsal uyumunu ve sosyal çevresini de yitirebilir. Bu noktada sosyal çalışmacının mesleksel işlevi başlar.

Depremde insanlar için ilk elde yapılacakları üç genel kategoride toplayabiliriz. (a) Enkazdan, öncelikle, kurtarılabilecek insanları kurtarmak.

(b) Sonra, yaşamını yitiren insanları çıkartmak. (c) Yaşayanların temel gereksinimlerini karşılamak, onları fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlıklarına kavuşturmak. Sosyal çalışma mesleğinin görevi üçüncü aşamada başlıyor.

Sosyal hizmetler için deprem durumunda iki hareket noktası beliriyor. Biri şudur: Doğal yıkım, (a) özel gereksinim grupları yaratır, (b) varolan özel gereksinim gruplarının durumlarını daha da zora sokar. Özel gereksinim grupları sosyal çalışmanın doğrudan çalışma alanını oluşturur. İkincisi: Doğal yıkım (a) toplumsal dengeyi, ve, (b) bireyin sosyal dengesi ile içsel dengesini bozan bir olaydır^(*). Sosyal çalışma toplumsal ve bireyle ilgili olan "sosyal dengeyi" bozan etmenleri yoketme ve bu dengelerin yeniden kurulması için çözüm ve hizmet üretme işlevi olan bir meslektir.

(*) Genelde aynı anlamda kullanılan sosyal ve toplumsal kavramlarını bu yazıda farklı anlamda kullanıyorum. Bu yazıda toplumsal tüm toplumla ilgili olan anlamındadır. Yani, toplumla ilgili olan herşey bu kavramın kapsamına girmelidir. Askerlik de toplumsal bir olaydır, tüm toplumu ilgilendiren ve sarsan olaylar toplumsal olaylardır. Sosyal ise, özel gereksinim grupları, belirli nüfus grupları, çalışanlar gibi toplumda belli kategorilere giren insanların sosyal durumları, ilişkileri, sorunları vb. ile ilgili olan anlamındadır. Bu ayrımın da sosyal çalışmacılar ve sosyal hizmet alanı için çok önemli olduğunu düşünüyorum. "Toplumsal" ve "sosyal" kavramlarının farklı kullanımını konusunda bakınız: Tomanbay, 1999a, s. 50-52; Tomanbay, 1999b. Mihçioğlu toplumsalın yanısıra sosyal terimine karşılık olarak toplumcul sözcüğünü türetmiştir. Bkz: Mihçioğlu, 1996.

Yukarıda özetlenen iki ana konu sosyal çalışma ile doğal yıkım ya da deprem arasındaki doğrudan ilişkiyi belirler ve sosyal çalışma mesleğinin deprem konusundaki görev alanını çizer.

Burada kastedilen "varolan" özel gereksinim grupları korunmaya ve bakıma muhtaç insanlardır, öncelikle çocuklardır, yaşlılardır, özürülüdür. Yalnız yaşayanlardır, yoksullardır, barınaksızlardır, işsizlerdir, vb.

Depremle ortaya çıkan özel gereksinim grupları, öncelikle, deprem dolayısıyla özürülü duruma gelen sağlam insanlar, bir gecede herşeyini yitirip yoksullar grubuna katılan geçimi normal insanlar, "varolan" barınaksızlara eklenen yeni barınaksızlardır. Sağlığı deprem nedeniyle bozulan insanlardır. Deprem nedeniyle anababasız kalan çocuklar, ortada kalan gençler, kadınlar, evlatlarını yitiren yaşlılardır. Bütün bunlar, doğal yıkımın boyutu oranınca bir anda ortaya çıkmış, kendilerinin ve müdahale grupları tarafından boyutları önceden bilinmeyecek yoksunluklara düşmüş, ivedi yardım ve bakım isteyen "özel gereksinim grupları"dır.

Bütün bu insanlar sosyal çalışma mesleğinin müdahale etmesi gereken gruplardır. Sosyal hizmet uygulamasının güçlüğü buradadır ki, bu denli geniş bir yardım bekleyen grup varken bunlardan birini ya da birkaçını seçerek hizmet vermek meslek uygulamasını sınırlandırmak olur. Örneğin deprem bölgesinde sosyal çalışmacı salt çocuk, yaşlı ya da özürülüyle çalışarak hizmeti ve mesleğin işlevini sınırlamamalıdır. Kuşkusuz bir insan her işi yapamaz.

Burada söylemek istediğim, sosyal çalışmacıların aralarında tutarlı bir görev bölüşümü yapmalarındır.

Deprem insanın fizik çevresinden (dış çevre) ruhsal dünyasına (iç çevre) değin çok geniş bir yelpazede zararlara, sarsıntılara ve yıkımlara yolaçar. Depremde insanın fizik çevresiyle ruhsal dünyası arasındaki fay hattında oluşan çatlaklar da bireyin sosyal ve kültürel ortamında ve kurulu düzeninde ansal değişikliklere, yani sosyal sorunlara neden olur.

Deprem, sosyal sorunlar bazında diğer başka sarsıcı sonuçlarıyla birlikte aile yapısında çatlaklar oluşturur; aileleri parçalar; aile ilişkilerini sarsabilir.

Ailenin özellikle sosyopsikolojik destek gereksinimi olan bireylerinin, özel gereksinim gruplarına girebilecek yapıda olanlarının yaşamlarını yaşam anlayışlarından çevreleriyle ilişkilerine değin değiştirebilir. Bu kategoriye girmeyen aile bireylerine de büyük yük ve stres yükler. Onları da olağandışı bir konuma sokar. Toplumsal ilişki ve dengelerini değiştirir. Çoğunlukla olumsuz yönde...

Meslekle deprem arasında özel gereksinim grupları dışında işlevsel bağ kuran öbür konu da toplumsal uyum konusudur. Toplumsal uyum sosyal çalışmanın sonul ereğidir (nihai hedef). Gerek bireyler arasında, gerek bireyin kendi içinde, gerek doğal ve kurumsal çevresiyle ve gerekse toplumsal kurumlar arasında varolan dengenin bozulması **toplum boyutunda "toplumsal sorun", birey ve çevresi bağlamında "sosyal sorun" yaratmaktadır.** Deprem de bireyin sosyal ve kurumların

toplumsal dengelerini bozan bir olaydır. Bu noktada devreye sosyal sağaltım uzmanı olarak sosyal çalışmacı girer; toplumsal ve sosyal uyumun sağlanması için mesleksi müdahale tekniklerini kullanır.

Bir doğal yıkımla ortaya temel ivedi gereksinimler çıkıyor. Bunlar, beslenme, barınma, sağlık (ve temizlik) hizmetleridir. Bunun ardından, depremden etkilenen her yaşta insan için toplumla ve doğal çevreleriyle yeniden gerilimsiz ve barışık yaşayabilmeleri için sosyal rehabilitasyon gerekiyor. Ve bir süre bu hizmetlerin çadırlarda verilmesi gerekiyor. *Yani insanları doğal yaşamlarına döndürmek ve doğal işlevlerini yeniden kullanabilme yetilerini geliştirmek işlemleri doğal olmayan koşullarda gerçekleştirilmek zorunda.* Çünkü, içinde çalışılacak yapılar hep yıkılmış.

Sosyal çalışmacının deprem sonrası insanlara yönelik hizmetleri sosyal sağaltım ve sosyal rehabilitasyon ve sosyal bakımdır. Sosyal çalışmacı bu hedeflerine sosyal destek hizmetleriyle ulaşır. Sosyal destek sistemleri üç boyutludur. Maddi destek (para, beslenme, barınma, eşya vb.), duygusal ve psikolojik destek (sözel destek, güçvericilik), bilgi desteği (danışmanlık). Tufan, bu üç destek boyutuna bir dördüncü desteği katmakta ve buna güvence veren destek adını vermektedir. Bu destek türü ilk üç desteğin sağlanmasıyla ancak gerçekleştirilebilir (Tufan 1999).

Deprem, sosyal sorunlar yarattıkça sosyal mesleklere de çalışma alanı ve hizmet modelleri yaratır ve bu modeller uygulama içinde gelişir ve boyutlanır; tıpkı Marmara ve Düzce

depremlerinde sosyal çalışma, çocuk gelişim ve eğitimi ile psikolojik gibi mesleklerde olduğu gibi.

SOSYAL ÇALIŞMANIN TARİHİNDE DOĞAL YIKIMLARIN YERİ

Sosyal çalışma mesleğinin ortaya çıkmasında iki tarihsel gelişmenin birarada büyük rolü vardır. Bunlardan biri sanayi devrimi ve bu sürecin yarattığı topraktan kopma, işsizlik, yoksullaşma vb. olaylardır. İkincisi de savaşlar gibi insan iradesiyle yaratılmış kitlesel yıkımlardır. Bunlar aile parçalanması, çocuğun, kadının, yaşlının yalnız kalması, sokakta kalması, hastaların, özürülülerin artması, gelecek güvensizliği, işsizlik, açlık, kıtlık ve salgın hastalıklar gibi olumsuz sonuçlara yolaçarlar. Yaralanmış toplum yaratır bu tür olaylar; hasta toplum yaratır. Böylesi toplumların yeniden sağlığına kavuşturulması, eski dengelerini, dirikliğini (dinamizmasını), üretkenliğini, birey ve toplum olarak içsel uyumunu ve toplumsal mutluluğunu yeniden kazanması, hatta, daha üst düzeyde kazanması için alınması gereken önlemler ve yapılması gereken "işler" bir bütünlük içinde sosyal çalışma mesleğinin ortaya çıkmasına yolaçmıştır. Meslek, giderek belli bir dizge, plan, program, ilke ve etik çerçevesinde yürütülen çalışmalarla yaratılan kuramların ışığında kendisini belirlemiştir. Daha önce dinsel kuruluşların yaptığı çalışmalarla dizgeleşmeye başlayan sosyal çalışmalar çağdaş devlet aşamasında dinsel yardım kimliğinden sıyrılarak devletin sosyal devlet boyutunda olmazsa olmaz hizmetleri arasında girmiştir.

Sanayileşme ve savaşlar diye başlıklandırabileceğimiz bu iki ana kategori kapsamına daha sınırlı olduğunu benimsemek koşuluyla doğal yıkımları da yerleştirebiliriz. Doğal yıkım insanları, önce savaşlarda olduğu gibi, canlarından eder. Geride kalanları yalnız, öksüz, yetim, aç, yoksul bırakabilir. Ekonomik dengeleri, gelir dağılımını altüst edebilir. Gelir kanallarını tıkar, işsizliği artırır, işsizliğin yaratacağı sorunları körükler. Özürülü insanların sayısını çoğaltır, insanları toplum içinde yalnızlaştırır, güvensiz, ürkek, duruma göre içe kapalı, çekingen ya da saldırgan yapar, dayanışma duygularını beslediği denli düşmanlıkları da kışkırtır. Bunlar, toplulukta ya da toplumda dengeleri, ilişkileri, dinginliği ve refahı bozar.

Bu durumlar bireylerin yaralarının sarılabilmesi için, açlığın, işsizliğin, yoksulluğun bireyler üzerindeki baskın ve ağır etkilerinin hafifletilebilmesi için müdahaleyi gerekli kılabilir. Bu müdahale araçlarından biri de akla gelebilen diğerlerinin yanısıra sosyal çalışma mesleğidir. Bu anlamda, sosyal çalışma bir müdahale mesleğidir. Bireyleri, toplulukları ve toplumların dengelerini bozmamak, bozulan dengeleri yeniden kurmak, huzur ve refah ortamını sosyal boyutta yaratmak için yapılan her türlü müdahale sosyal çalışmanın işlevleri arasındadır. Bunlar Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulunda verilen derslerde şöyle kategorize edilir. Sosyal çalışma mesleğinin sağaltıcı, koruyucu-önleyici, geliştirici-değiştirici işlevleri bulunmaktadır.

Avrupa'da sosyal çalışma mesleğinin ortaya çıkmasında sanayileşme

ve savaşlar büyük etken olmuştur. Bunların doğurduğu sorunlar bireyleri kitlesel boyutta etkilemiştir. Buna karşı alınan önlemler, yapılan müdahaleler zaman içinde dizgeleşerek sosyal çalışma mesleğini oluşturmuştur.

Avrupa'da 18. yüzyılda belirginleşen ve sorunlarını yaygınlaştıran sanayileşme sürecini Alman toplumbilimci Mollenhauer (1968) sosyal çalışma mesleğinin başlangıcı olarak görüyor. Oysa İtalyan tarihçi Montanari bu "savaş, açlık, kıtlık ve salgın hastalıklar"ın tarihini, kendi deyişiyle bu "topyekun çaresizlik" tarihini Avrupa için 3. Yüzyıla dayıyor (1995, 15). Sanayileşme öncesi yaşanan bu çaresizlikler ile devlet değil din kurumu başetmeye uğraşmış idi. Aynı, İslamın girişinden sonra, yani 1000. yüzyılın başlarında Anadolu'da bu tür kitlesel yoksulluk, açlık ve hastalıklara karşı İslam dininin vakıflar aracılığıyla müdahaleleri gibi^(*). Daha sonra, her boyuttaki felaketlerle uğraşma çabaları meslekleşti ve sosyal çalışma mesleği doğdu.

Konuyu bu genel yaklaşımdan alarak hemen Türkiye'de deprem sorununa getirmek istiyorum. Çünkü felaketlerin tarihi sonsuzluğu içerir

(*) İlginç olan şudur. İslamda ve Hıristiyanlıkta sosyal çaresizliklere karşı dinler müdahaleci olurken, İslamdan önceki Türk toplumlarında sosyal çaresizliklere karşı merkezi otorite (devlet, hükümet) çözümler üretiyordu. Ortaasya'da, Asya tipi üretim biçiminde devletin susuzluğa karşı arklar, sulama kanalları açması, açlığa karşı yemek dağıtması gibi. Bunun öyküleri Orhun yazıtlarından çıkarılabilir. (Bakınız: Talat Tekin, 1988)

ve tüm sosyal boyutlarıyla bugüne uzanır.

DEPREMİN SOSYAL YÜZÜ

Türkiye'de depremler Cumhuriyet'ten sonra toplumu oldukça etkilemiş ve ancak kalıcı sonuçları bugüne değin istendik ölçüde birikememiştir. Bu konuda yapılan araştırmaları bulmak olası değildir. Kısa bir araştırma sonunda ulaştığım 1995 Dinar depreminden bir yıl sonra Dinar'da yaşayan halka uygulanan bir soru kağıdının sonuçları sosyal bulgular içeriyor. Bu nedenle konumuzla ilintili görerek alıntılama istiyorum.

1995 yılında Dinar'da yaşanan ve büyük zararlara yolaçan depremden sonra bölgede bir alan araştırması yapan Yrd. Doç. Dr. Dolunay Şenol Çevik'in genel yorumu şudur^(**):

(**) Sözkonusu araştırmada araştırma ve rapor yazım teknikleri açısından kimi yanlışlıklar bulunmaktadır. Bu yazıdan amaç, araştırmacıyı eleştirmek olmadığı gibi yazının konusu da olmadığı için baştan sona bu hataların burada ele almak istemiyorum. Ancak alıntı yaptığım bulguların okuyucu tarafından değerlendirilmesinin tam yapılabilmesi açısından bu hataların da değerlendirilmeye katılmasının doğru olacağını düşünüyümden birkaç örnek vermek istiyorum: Araştırmada sınırlılıklar ile sınırlama karıştırılmış, sınırlılıklar başlığı altında araştırma sınırlamaları yazılmıştır. Yeri yanlıştır. Sayıtlar beklenen sayıtlar değildir. Zaten araştırma raporunda, sayıtlar... varsayılmıştır, demekle sayılı ile varsayım karıştırılmıştır. Varsayımın, ayrıca, "hipotez", "denence" olarak kullanılması sayılı bölümünde sayılı ile varsayımın anlam karışıklığına düşüldüğünün işaretidir. Öteyandan araştırmada hem amaçlar ve bu başlık altında varsayım anlamında sorular

"Aradan geçen süre içinde Dinar'da fiziksel çevre, sosyokültürel hayat, aile hayatı, ekonomi, eğitim, dünyaya bakış açısı vb. pekçok şey eskisinden farklı olmaya başladı (Çevik, 1998, 1). Araştırmanın sonuç bölümünde de benzer yorum şu tümcelemlerle yapılmış: "Depremden sonra ilçe sosyokültürel, ekonomik, fiziki ve psikolojik olarak oldukça değişikliğe uğramıştır." (s. 193).

Bu değerlendirmeyi Marmara depremine taşısak deprem bölgesinde de birçok şeyin temelden değişeceğini öngörebiliriz. Çeşitli gazetelerde çıkan değerlendirmelerde depremin "milat" olarak anılmasında bu değişiklik özleminin yeri vardır.

Şimdi bu araştırmadan sosyal çalışma ve sosyal hizmetleri ilgilendiren sonuçları vermek istiyorum.

Dinar'da resmi anlatımlara göre 1 Ekim 1995'te yaşanan depremden tam bir yıl sonra, yani Kasım 1996'dan başlayarak çadırlarda yaşayan insan kalmadı. Demek ki, Marmara depreminden daha küçük olan Dinar depreminin konut sorununun çözülmesi bir yılı almış. Bu saptama,

sorulmuş, hem de ayrıca varsayımlar başlığı konmuştur. Araştırma bulgularının amaçtaki sorularla mı yoksa varsayım bölümündeki varsayımlarla mı ilgili olduğu sorusu bile karışıklık yaratmaktadır. Ayrıca dilde bütünlük görülmediği gibi çizelgelerde de düzen bulunmamaktadır. Örneğin, Tablo 90 ile Tablo 21'de aynı tablo iki kez kullanılmıştır. Metinde adigeçen kaynak kaynakçada bulunmamaktadır (Örnek: Öztin, 1994). Kitapta ayrıca dil ve dizgi yanlışlıkları çoktur. Bunlar ilk elde gözebatan yanlışlıklardır. Araştırmada yaralan konuyla ilgili alıntı ve değerlendirmelerin bu ve benzeri yanlışlıklar gözönüne alınarak değerlendirilmesi uygun olacaktır.

ma, sosyal çalışma mesleği ve sosyal hizmetler açısından binlerce konutsuz insanın önündeki bir yıl için sosyal programlar yapılması görevini işaret eder.

Deneklere sorulan sorulardan birkaçı şunlar:

Deprem anında neler düşündünüz? Yanıtlar: Dinar depremi sırasında deneklerin % 29.7'si paniğe kapılmış, % 27.8'i ailesini, % 13.8'i ölümü düşünmüş (s. 30).

Deprem anında nasıl davrandınız? Yanıtlar: Deprem anında deneklerin % 49.7'si korku dolu olduklarını söylemişler, % 21.6'sı şaşkın, % 15.3'ü bilinçsizce, % 5'i aptalca davrandıklarını; salt % 10'u soğukkanlı olduklarını belirtmişlerdir. Deneklerin % 14'ü deprem anında nasıl davrandıklarını anımsamıyorlar. Sosyal hizmetler için bu bilgi depremden çıkmış bireye ve gruba mesleki boyutta yaklaşırken önemli bir veridir.

Depremden sonra çocuklarınızın eğitim durumu nasıl oldu? Yanıtlar: Deneklerin % 14.5'u çocuklarının depremden sonra Dinar dışında daha iyi eğitim aldıklarını söylüyorlar. % 18.3'ü yatılı okula yollamışlar, % 2.8 veli çocuklarının eğitiminin etkilenmediğini söylemiş ve % 63.3 anababa çocuklarının eğitimlerinin yetersiz ve çok kötü olduğunu belirtmiş (s. 69).

Aile yaşamı ne şekilde etkilendi? Yanıtlar: Değişiklik olmadı diyen % 41.8, akrabalarla birarada yaşadık diyen % 27.7, ailemiz parçalandı diyen % 30.8 (s. 71).

Depremden sonra aile içi ilişkilerinizde değişiklik oldu mu? Yanıtlar:

Samimiyet arttı diyen % 37.5, dayanışma arttı diyen % 20, sakin ve duyarlı olduk diyen % 10.6, sınırlı ve anlayışsız olduk diyen % 27.8, bencilleştik diyen % 3.8 (s. 73).

Soru: Deprem aile ekonominizi nasıl etkiledi? Yanıtlar: % 27 olumlu, % 49.7 olumsuz etkiledi. % 22.7 etkilendi (s. 73).

Görülmektedir ki, deprem anında nüfusun büyük çoğunluğu paniğe kapılıyor ve ölümü düşünüyor. Üçtebiri ailesini düşünüyor. Nüfusun yarısı korku duygusunu yaşıyor, üçtebiri şaşkın ve bilinçsiz hareket ediyor, çok küçük bir bölüm soğukkanlılığını koruyabiliyor.

Nüfusun yarıdan fazlası depremle çocuklarının eğitimlerinin kötülediği fikrindedirler. Nüfusun üçtebirinin depremle ilgili olarak ailesi parçalanıyor. Ve deprem aile ilişkilerinde de değişikliklere yolaçıyor. Olumsuz sonuç olarak sakin ve duyarlı, sınırlı ve anlayışsız ve bencilleştikleri duygusundalar.

Öteyandan, araştırmanın bulgularına göre nüfusun önemli bir bölümünün (yarısının) aile ekonomisi sarsılıyor, bozuluyor.

Bu sonuçlar sosyal hizmetlere görevler yüklüyor. Görülmektedir ki, Bu bilgiler sosyal hizmetler için depremden çıkmış bireye ve gruba mesleki boyutta yaklaşırken önemli bir veridir. Bu verilerden sosyal çalışma mesleği yararlanmak zorundadır. Kuşkusuz olumlu yanıtlar veren yüzdelerin de değerlendirilmelerini gözönüne alarak, olumsuz yanıt veren kesimlerin sosyal sağaltımları için gerekenleri, sosyal hizmetler programlamalı ve uygula-

maya aktarmanın yollarını aramalıdır.

Yukarıda sözü edilen araştırmanın sosyal hizmetler bakımından çıkarılacak genel sonucu şudur: Deprem aileyi sarsar. Deprem aile içi ilişkileri sarsar. Deprem aile ekonomisini sarsar ve deprem eğitimi sarsar. Araştırmadan çıkan bu sonuçları Marmara depreminde de somut olarak yaşayarak gördük.

Araştırma kapsamında olmayan başka sosyal hizmet alanlarında da depremin ne denli tahripkar olduğunu kabul etmek için araştırmaya gerek yok. Marmara depreminin sonuçlarına bakarak ortaya çıkarılabilir. Örneğin, Marmara'da görüldü ki deprem sağlık hizmetlerini ve sağlığı sallamıştır; Adalet hizmetlerini sallamıştır.

Marmara depremi bir sonuç daha yaratmıştır. Aynı kurtarma alanında sivil savunma personelinin olduğu gibi eğitim alanında öğretmenlerin, sağlık alanında doktorların, psikoloğların, adalet alanında cumhuriyet savcılarını ile cezaevi müdür ve diğer ilgili personelin, ve sosyal hizmetler alanında çalışan sosyal çalışmacıların da depremle ilgili olarak eğitimden (seminerlerden) geçmelerinin zorunluğu da ortaya çıkmıştır.

Bunun gibi, Çevik'in araştırmasındaki anlatımla; "Muhtemel depremlere karşı yöre halkının birincil ihtiyaçlarını depremden en kısa süre sonra karşılayabilecek ilkyardım ve kurtarma çalışmalarını sürdürebilecek, halkın zaruri ihtiyaçlarını tespit edip en kısa süre içinde organize bir şekilde giderebilecek profesyonel bir ekibin oluşturulması da bir başka

önemli nokta." (s. 195). Gerçi, Çevik'in araştırmasında, ben biliyorum, Afyon Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünden giden sosyal çalışanlar çeşitli çalışmalar yaptılar, ancak, araştırma raporunda sosyal hizmetlerin adı bile yok. Gene de kendisinin yukarıdaki anlatımına katkı olarak söylemeliyim ki, örgütlenme, halk katılımını sağlama ve sağlığın sosyal boyutunun gerçekleştirilebilmesi açısından bu takımında her aşamada görev alabilecek sosyal çalışmalılarının bulunması da çağdaş bir hizmet modelinde gereklidir. Depremde kurtarmanın birinci aşaması fiziksel kurtarmadır, ancak, Marmara depreminde görüldü ki, sosyal ve psikolojik kurtarma da kurtarmanın ivedi bir parçasıdır. Aile destek hizmetleri, sosyal (ve sosyopsikolojik) destek hizmetleri, kurtarma sonrası gerekli olabilecek diğer sosyal hizmetler bir depremsonu çalışmasında daha da ağırlık kazanan ve toplum sağlığı açısından kaçınılmaz olan hizmetlerdir(*)).

MARMARA DEPREMİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Depremden sonra ortaya fiziksel ve maddi sorunlar çıktı önce. Bunlar bu yazının konusu değil. Hemen ardından toplumsal sorunlarla içiçe, bu yazının ana konusunu oluşturan sosyal sorunlar ortaya çıktı. Depremden etkilenen bireylerin açlık, temizlik, barınma, parasızlık, çocukların gereksinimlerinin giderilememesi vb. gibi. Hemen ardından

(*) Bu boyut Çevik'in araştırmasında hiç ele alınmamıştır.

paniğin ve korkunun yarattığı örselemeden travmaya değin giden ruhsal sorunlar. Ortada kalan çocuklar, yaşlılar, kadınlar, her yaşta yalnız kalmış insan.. Bunların kaygıları, korkuları, panikleri, ruhsal çökkünlükleri (depresyonları)..

Ana ve/ya babasını yitiren çocukların yakın akrabalarına ulaştırılmaları, yurt ve yuvalara yerleştirilmeleri, koruyucu aile bulunması, yerleştirilmeleri ve gerekiyorsa evlatlık verilmeleri zamanla yarışılması gereken işlerdir. Çünkü, deprem paniğinin aşamadığı dönemlerde deprem bölgesinde yapılan hırsızlıkların en tüyler ürperteni çocuk hırsızlığıydı. Konu Kocaeli Sosyal Hizmetler İl Müdürü tarafından dile getirildi (Hürriyet, 23.08.1999). Çocuk hırsızlığının rakamsal sonuçları üzerine şu anda bilgimiz yok; bilmek de olanaksız.

Parçalanmış aileler ortaya çıktı. Aileler dağıldı. Birbirlerinin izlerini yitirdiler.

Gençlere enerjilerini boşaltacak olanakların sağlanması sosyal hizmetleri üretenlere düşüyor. Bu konuda kimi girişimler yapılmış. Adapazarı'nda görev yapan sosyal çalışanlar anlatıyorlar: "Salt çocuklar değil, ergenlerin, yani gençlerin sorunu da yakıcı. Bütün gün boş dolaşmanın zehirli sonuçları var. Onlar için bir oyun alanı, örneğin masa tenisi, voleybol sahası, satranç çadırı filan yaratmak istiyoruz." (Engin, 1999)

Kimi hastaneler yıkıldı, kimisi oturulması riskli duruma geldi. Sağlık hizmetleri bir yandan önem, ivedilik ve yoğunluk kazanırken öteyandan sağlık hizmetlerini aksatacak tüm olumsuzluklar yığıldı.

Deprem nedeniyle özel yaşamlarındaki sıkıntılarının yanısıra üniversite öğrencileri öğrenimleriyle ilgili sıkıntılar da yaşadılar. Kaldıkları yurtlar ve derslikleri yıkıldı ya da oturulamaz duruma geldi. Kredilerini ödeyecek kaynakları yok oldu. Öğrencilerin eğitim ortamları bozuldu; okulları yıkıldı.

Uzmanlara göre depremi yaşayanlar arasında deprem sonrasında farklı tepkiler yaşanabilir. Örneğin duygusal, zihinsel, fiziksel ve sosyal tepkiler. Yazımızı doğrudan ilgilendirdiği için sosyal tepkileri özetleyelim: İş yaşamında, okulda, arkadaşlık ve evlilik ilişkilerinde ya da anababa olarak sorunlar yaşanabilir. Huzursuzluk, güvensizlik, insanlardan uzaklaşma, kendini reddedilmiş ya da terk edilmiş duyumsama, aşırı yargılayıcı ve suçlayıcı olma, herşeyi denetim altında tutma isteği ve genel olarak ilgi azalması gibi duygular. Bunlar, insanın sosyal ilişkilerini ve sosyal çevresini etkiler, değiştirir, geliştirir ya da yok eder. Bu durum Marmara depreminde günümüzüne yaşandı ve gözlemlendi (Hürriyet, 26.08.1999). Bu tepkiler uzun bir süre, aylarca sürebilir.

DOĞAL YIKIM DURUMLARINDA SOSYAL HİZMETLER VE ÖNERİLER

Sosyal çalışma mesleğinin uygulamasını yöreden yöreye, bölgeden bölgeye birbirinden farklı olarak etkileyen birçok etmen vardır. Bunlar, çalışılan toplumun ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel yapısı, coğrafya ve iklim koşulları, nüfus yoğunluğu, toplumun yerleşim biçimi, yöre halkının eğitim ve bilinç

düzeyi, erek kitle, gerekse öncelikleri, çalışılan personelin nicel ve nitel durumudur (Tomanbay, 1992, 166). Bu kadar değişken ve farklılık gösteren etmenlerin hemen hemen tamamı bir doğal yıkımda kendi içlerinde sarsılırlar. Bu sarsıntı sosyal çalışmacının işlevini ve işlerini görmesini daha da zorlaştırır. Ancak, çelişkidir ki, *bu zorlaştıran ortamın yarattığı sorunlar, zaten sosyal çalışmacının başatmak için var olduğu sorunlardır aynı zamanda.*

Marmara depreminde en öncelikli yerine getirilen maddi destek sağlanma sürecinde gazetelere yansıyan düzensizlikler bazında yardımların bir merkezde toplanması, doğru adres ve kişilere yeterli ölçüde sevk edilmesi ve dağıtılması gibi konularda sosyal çalışmacı sözsahibidir. Maddi yardım sadece depremin yakın sonrasında değil aylar hatta yıllar sonra bile bir ölçüde sürebilecektir. Bu nedenle, yardım düzeninin uzun evreli olarak düşünülmesi ve toplanmasından dağıtımına kadar aksatılmadan yürütülmesi sosyal çalışmacılar için mesleksi bir eylemdir.

Depremde günün herhangi bir saatinde gerilim yaşayan çocuğundan kadınına, gencinden yaşlısına tüm insanların sıkıntılarını hafifletmek için konuşmak gereksinimi içine girdiklerinde çevirebilecekleri, konuşup boşalabilecekleri, bireysel sorunlarını yöneltebilecekleri bir telefon hattı kurulması düşünülemedi deprem bölgesi için. Bu telefon hattında, hazırlıklı sosyal çalışmacılar başvurulara yol göstermeden sorularını yanıtlamaya, dert dinlemeden sosyopsikolojik destek vermeye değin her türlü sıkıntılı konuda ha-

zırlıklı, eğitilmiş olmalıdırlar. Ve bu telefonla hizmet verenler konuşma, ses tonu ve söz dağarcığı ve ikna gücü bakımlarından da varlıklı ve seçilmiş olmalıdırlar(*).

Avrupa ülkelerinde sosyal çalışmacılardan ayrı bir işlev daha bekleniyor. Özellikle çocuklar ve gençlerle çalışanlar bu gibi durumlarda bir müzik aleti çalıp şarkı söyleyerek erek gruplarını sıkıntılı ortamlarından ve psikolojik baskılarından uzaklaştırırken sanata ve estetiğe de yaklaştırmış oluyorlar. Adeta, doğal yıkım arasında kültür eğitimi veriliyor. Gölcük'te bir çadırköyde "ABD'li Dolly Johnson Depremzedelerin Yardım Meleği Oldu" tümcesiyle verilen fotoğraflı haberde Dolly Johnson şunları söylüyor: "Herkes yardıma muhtaç. Ancak çocukların durumu daha vahim. Buradaki kamp çalışmalarını biraz düzene soktuktan sonra onlara akşamları gitar çalıp şarkılar söyleyeceğim." (Hürriyet, 29.08.1999).

Türkiye'de genel olarak sosyal mesleklerin eğitiminde bir müzik aleti çalmayı öğretmek gibi estetik dersler bulunmadığından çocuklara bir müzik aleti çalmayı eğitsel bir hizmet olarak görme aşamasına gelemedik henüz. (Bunun yerine, Türk Psikoloğlar Derneğinin yaptığı gibi deprem bölgesinde, Gölcük'te

(*) Depremzedeler için bu telefon hattı depremzedelerin sorunları için kurulamadı, ancak, depreme para sağlamak için kuruldu. Telekom "Özel servis numaralı deprem hattını" hizmete soktu. Belirlenmiş numarayı arayanlardan kesilecek 938.000 TL telefon faturalarına işlenecek ve toplanan para depremzedelere aktarılacak (Hürriyet, 27.08.1999)

oyuncak çadırı kuruldu, çocukları depremin geriliminin dışına çıkarabilmek için(**).)

Sosyal çalışmacılar deprem bölgelerinde sürekli ve düzenli olarak veri toplama ve değerlendirme çalışmaları yapmalıdırlar. Bundan, ilerdeki bir doğal yıkım durumlarında yapılacak hizmetlerin verileri çıkarılabilir.

Yurttaşlar bir doğal yıkım anında ve sonrasında, ilk elde nereye başvuracaklarını bilemez durumda olmaktadır. Bunlara ivedi yol göstermek de sosyal çalışmanın görevidir. Bu konuda doğal yıkımlardan önce hazırlıklı olan İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri devreye girip halkı istekleri doğrultusunda yönlendirmelidir. Bu, sosyal çalışmanın danışmanlık işlevidir.

Sağlık alanında ise deprem bölgelerindeki hastanelerde tıpsal sosyal hizmetin önemi daha bir büyük. Çünkü yaralı olup da deprem bölgesinde bir hastanede (ya da çadır hastanede) kalan ya da başka bir kentteki hastaneye götürülen kişiler evlerinin ve ailelerini akıbetlerini bilmek isteyecekler, gündelik birçok işlerinin hastaneden çözülmesini takıntı durumuna getirebileceklerdir. Sosyal çalışmacılar için olgu yönetimi bu tür durumlar için geçerli bir yöntemdir.

Deprem bölgesini terketmek isteyen kişi ve ailelere, gittikleri yörelerde aradıklarını bulamayıp, istedikleri düzeni kuramayıp eski yerleşimleri-

(**) Oyun çadırı fikri, ilginçtir. ilkekez Milliyet gazetesinde haberci Jülide Sevim'in yazısında gözüme çarpmıştı (Milliyet, 23.08.1999). Bir süre sonra gerçekleşti (Radikal, 01.09.1999).

ne geri dönmek isteyenlere gitmek istedikleri yere değin yol parası ve cep harçlığı, kumanya sağlanması sosyal çalışma mesleğinin ilk ve temel hizmetlerinden birisidir. Bu hizmetler sosyal çalışmanın yardım işlevinden doğar.

Depremde zarar görenler için hukuksal danışmanlık da ivedi önem taşıyan bir hizmet. Yaşamın hemen her alanında depremezdelelerin hak yitimine uğramamaları için, konutlarının yıkılmasıyla ilgili davalardan, yıkılmış evlerinin kooperatif borcunu ödeyip ödemeyeceğine, enkaz altında belgeleri yitmiş ödemeleri ya da alacaklarına, işyeri yitimi, çalışmadıkları günlerin ücretlerini alabilip alamayacaklarına, sigorta şirketleriyle iletişim ve sorunlarına, ölen yakınları ya da yakınlarının ortada kalan çocuklarının güven altına alınmalarına ilişkin çok geniş bir yelpazede hukuksal sorunları ya da danışma gereksinimleri olacaktır. İstanbul Barosu bu konuda girişimde bulunmuş, ancak bu hizmet gazetelerin haberleri arasında sıkışıp kalmıştır. Hukuk danışmanlık hizmetlerinin verildiği ve nerede ne zaman verildiği konuları mağdur halka bir kanal tarafından iletilmelidir. Bu danışmanlık hizmeti de bütün dünyada sosyal hizmetlerin görevidir. Bunun yanısıra borçların (kooperatif, kredi borcu vb. gibi) depremezdeyi mağdur etmeyecek akılcı bir plan içinde ödenmesi konusunda sosyal çalışmacı borçlu ile alacaklı arasında sosyal bir arabulucu olabilir, sorunu karşılıklı anlayış içinde zamana yayıp çözümlenebilir. Özellikle Fransa'da sosyal çalışmacılar salt bu konuda uzmanlaşarak hukuksal arabuluculuk masalarında görev alıyorlar.

Deprem sosyal hizmet yönetimlerini ilgilendiren bir konuyu daha ortaya çıkardı. Halkın ve hatta medya mensuplarının sosyal hizmetlerden ne denli habersiz olduğunu. Yıllar önceden belleklere kazanmış bir Çocuk Esirgeme Kurumu adı ve bu kurumun, adı üstünde, çocuklarla ilgilendiği bilgisi dışında ne medyada ne halkta "TC Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu" üzerine bir bilgi yok. Adları daha bir yerleşik olan psikoloğlar ve öğretmenler gazetelerde daha bir sık anıldılar deprem sonrasında. Deprem olup, çocuklar sokakta kalıp, hatta çocukların sokakta kalacağı düşüncesi dayatınca çocukların geleceklerini düşünen haberciler sosyal hizmetler dışında polisten öğretmene, gönüllü hanımlardan psikoloğlara değin akıllarına gelen her türlü kurumu, mesleği ve kişiyi devreye soktular. Çünkü sosyal çalışmacılar onların bilgi portföylerinin çok dışındaydı. Örneğin, Hürriyet gazetesi 23.08.1999 günü "Bu telefonları saklayın" anabashiğıyla kriz merkezleri ve masalarının telefon numaralarını yayınladı. İlçe ve beldelerdeki kriz masalarının yanısıra konuyla doğrudan ilgileri olan Başbakanlık, İçişleri, Sağlık, Bayındırlık ve İskan Bakanlıkları ile Genelkurmay, Kızılay, Ankara Valiliği ile Başkent Üniversitesinin telefon ve fax numaralarının arasında bölgede yoğun çalışmalar yaptıklarını bildiğim Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünün, İl Müdürlüklerinin ya da herhangi bir sosyal hizmetler çadırının telefon numarası yoktu (Hürriyet, 23.08.1999). Bu, tanımamadır. Buna benzer bir başka bilgisizlik daha ortaya çıktı. Öyle ki, Hür-

riyet gazetesinden Fatih Altaylı Teke Tek köşesinde deprem sonrası başlık atıp uyarı görevini yerine getiriyor ve "Koruyucu aile için acil yasa" çıkarılması gerektiğini söylüyordu. Yani koruyucu aile hizmetinin ya depremle ilgili olarak yeni keşfedildiği ya da yasadışı, gönülle işleyen bir hizmet olduğu bilgisine sahipti (Hürriyet, 25.08.1999). Adını duyduğu koruyucu aile kurumunun yasadışının olabileceği aklına gelmiyordu ve bu iş için yeni yasa çıkarılmasını istiyordu. Bilmiyorum bir yetkili makam yazı ya da telefonla kendisine bu işin yasadışının yıllardanberi varolduğunu iletti mi? Özetle, a) SHÇEK böylesi durumlarda bütün çalışmalarının yanısıra yazılı, sözlü ve görüntülü basın ile de sıkı bir iletişim kuracak örgütlenmeyi gerçekleştirmeli; (b) deprem dönemi dışında da sosyal hizmetler üzerine kamuoyu ve özellikle medyanın aydınlatılması için projeler geliştirmelidir.

Öteyandan Devletin tüm katları gibi SHÇEK Genel Müdürlüğünün de depremde çocuktan yaşlıya, özüründen diğer gereksinim gruplarına değin depremde açığa çıkmış insanlara elini uzatmada geç kalmadığını ummak istiyorum. Bu gibi durumlar için SHÇEK Genel Müdürlüğü acil eylem planının tozlu raflarda değil masa üzerinde sürekli durmasının gereğini ansızın yakalayan deprem göstermiş olmalıdır. Bu durum sosyal hizmetler alanında çalışan diğer tüm kamu kuruluşları ve birimleri için de geçerlidir.

Marmara depremi konusunda sosyal hizmet uzmanlarının meslek örgütü olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin bir varlık göstere-

memesi, herhangi bir çalışmaya katılamaması üzüntü verici oldu. Oysa dernek, yani bir gönüllü örgüt olarak sosyal çalışmacıların gönüllülük gizilgüçleri deprem bölgesine ve olayına aktarılabilirdi. Türk Psikoloğlar Derneğinin yaptığı gibi acil bir "Sosyal Hizmet Kılavuzu" kitapçığı yayınlanıp deprem bölgesinde dağıtımı sağlanabilirdi. Kaldı ki, bu konuda sosyal çalışma meslek olarak eşgüdüm şansı yüksek bir konumda bulunmaktadır; çünkü her ilde ve ilçede Sosyal Hizmet Müdürlükleri vardır. Dernek aracılığıyla gazetelerde çıkacak sosyal hizmet kriz merkezlerinin telefonları hizmetlerin işleyişini kolaylaştırabilirdi^(*). Böyle bir çalışma salt derneği tanıtmakla kalmaz, salt mesleği tanıtmakla kalmaz aynı zamanda deprem bölgesindeki sosyal hizmet alanında yaşanan karmaşaları da büyük ölçüde önlerdi.

Sosyal çalışmacılar deprem bölgelerinde gece gündüz çalışan, kendi özel dertlerini geriye iterek başkalarının yaşamını kurtarmak, başkasına yardım etmek için çırpınan ve bu süreç içinde uyku ve beslenme düzeni bozulan insanlara da gerekiyorsa yardım etmelidir. Onlara sosyopsikolojik destek sunmalı,

(*) Örneğin Türk Psikoloğlar Derneğinin Ankara, İstanbul İzmir ve Bursa Şubelerinin telefon ve fax numaraları gazetelerde büyük puntolarla yayınlandı (Hürriyet, 26.08.1999). Bunun gibi İstanbul Barosu Çocuk Hakları Komisyonu, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, İstanbul Marmara Eğitim Vakfı gibi gönüllü hizmet yapan birçok kuruluşun telefon ve fax numaraları çeşitli gazetelerde yayımlanmıştır (Cumhuriyet, 28.08.1999). Birçok gönüllü kuruluş bu hizmet ve tanıtım olanağını çok iyi kullandı.

yönetim (süpervizörlük) işlevlerini yürütmelidir. Çünkü yardım için kendi zamanını, enerjisini harcayan, beden ve ruh sağlığını riske atan, sosyal düzenini gönüllü olarak bozan bu insanlara da zaman zaman sosyal ve ruhsal destek gerekli olabilir.

Evi yıkılan ve yaşadığı kenti terkeden insanların ve ailelerinin yeni yerleştikleri ortamlarda yeni konut edinme, yeni iş edinme, çocukların eğitim kayıtları, çevreye alışma, yeni arkadaşlar kazanma, yeni çevreye uyum gösterme gibi birçok gereksinimleri olacaktır. Örgütlü hizmetleriyle sosyal çalışmacılar birey ve ailelerin bu tür sorunları için de devrede olmalıdır.

Sosyal çalışmacılar çalıştıkları insanların depremle ilgili içsel tepkilerini, zamanında anlayarak sosyopsikolojik yaklaşım ve tekniklerle hafifletmeye çalışabilirler. Bu da onların görevleri arasındadır.

Birçok gönüllü kadın örgütü deprem bölgesindeki çocuklar ve kadınlar için birşeyler yapmak istediler ve nereden, nasıl başlayacaklarını bilmiyorlardı. Ne bilgi almak, ne yönlendirilmek, ne destek sağlamak için başvuracakları bir yer vardı. Böyle bir makamın örgütlenmesi, varsa netleştirilmesi, gönüllü çalışmaların resmi hizmetlere katkı ve destek bakımından yararlı olabilmeleri için gereklidir. Bu örgütlenme iki bazda olabilir. Resmi bir kurum, bu SHÇEK olabilir, gönüllü kuruluşlar eşgüdüm merkezi olarak çalışır; ya da, gönüllü kuruluşlar kendi aralarında bir gönüllü örgütlenmeyle eşgüdümü sağlarlar. Böyle bir gönüllü örgütlenme de iki zamanda yapılabilir. Birincisi, gereksinim du-

rumunda eşgüdümlü çalışabilmek için önceden sağlanmış ve sürekli toplantılarla sürdürülen bir birlikliktir. İstenen doğaldır ki bu olmalıdır. İkincisi, Marmara depremi gibi özel durumlarda hızla biraraya gelecek olan gönüllü kuruluşlar ya da gönüllü kuruluşlar dışındaki diğer sivil toplum örgütleriyle birlikte hızla bir eşgüdüm merkezi kurulmasıdır. Bu zaman yitirten bir yöntemdir. Özlenen durum sürekli birliktelik ve işbirliğidir.

Bir başka önemli konu da deprem bölgesinde olası (ve hatta olduğu savlanan) çocuk hırsızlığıdır. SHÇEK elemanlarının polis ile işbirliği içinde bu olayın önlemesi için eşgüdüm içinde çalışmaları ve sokakta kalmış her yaşta çocuğu durumlarına göre farklı yöntemlerle ilk fırsatta koruma altına almaları zorunludur. Bu arada polisin konu üzerine duyarlılığını arttırıcı çalışmalar da sosyal çalışmacının görevleri arasına girer.

Sosyal çalışmayı dolaylı olarak ilgilendiren bir öneri de şudur: Depreme dayanıklı konut yapımı konusunda tüm ülkede, ancak, özellikle deprem bölgelerinde yaygın bir halk eğitimi başlatılmalıdır. Halka satın alacağı ya da kiralayacağı konutların depreme dayanıklı olup olmadığını inceleme anlayışı kazandırılmalıdır. Bu hizmet sosyal hizmetlerin geliştirme işlevi kapsamında yer alır.

Çadırkentlerde bit, pire, uyuz, ishal tehlikesi, yıkıntılarda salgın tehlikesi, sağlık birimlerinin suların klorlanması, klor tabletleri dağıtılması vb. gibi hijyenik önlemleri almasını, sosyal birimlerin halkı konu üzerinde aydınlatacak, önlem alma düzeyine

getirecek sosyal çalışma tekniklerini kullanmasını zorunlu kılabilir.

Bir gözlemimi belirtmek istiyorum. Marmara depremi sivil ve özel kişiler ile gönüllü kuruluşlar gözünde sosyal hizmetleri tanıttı, anlamlandırdı, önemini kavratı. Resmi ve yerel kurumların yanısıra gönüllü ve özel kuruluşlar da rehabilitasyon merkezinden eğitim ve oyuncak çadırına değin girişimlerde bulundular Sosyopsikolojik destek hizmetlerinin önemini desteklediler. Sosyal sorunların sosyal hizmetleri dayattığı yerde sosyal hizmetler belli kesimlerde gerekliliğini duyumsattı.

Yukarıda yazdığım önerilerin birçoğu için Türkiye'nin sosyal kategorilerinin henüz hazır, hazırlıklı ve deneyimli olmadıklarını biliyorum. Bu hizmetler için gerekli anlayışın bile uygulamaya dönüşecek bir olgunluğa ulaşmadığı kanısındayım. Gene de önerileri kayda geçirmeyi anlamlı buldum(*). Yürürlüğe girebilecek olanlar hemen, diğerleri anlayış, ortam, kadro olarak hazır olduğumuz zaman sosyal çalışmanın portföyüne alınabilirler. Bilinmelidir ki, bu hizmetler, sosyal hizmetler, gelişmiş ülkelerin dünyasında dizgeleşmiş günlük hizmetlerdir.

(*) Ayrıca, depremde sosyal çalışmacının yapması gereken hizmetler kategorileştirilerek bir el kitapçığında derlenmiştir. (Bkz: Tomanbay (1999c)). Antalya'da resmi ve gönüllü kurum ve kuruluşlarda çalışan bir grup sosyal çalışmacının katkılarıyla hazırlanan el kitabı Akdeniz Üniversitesinden istenebilir.

KAYNAKÇA

ALTAYLI, Fatih. "Koruyucu Aile İçin Acil Yasa", *Hürriyet Gazetesi*, 25.08.1999.

Cumhuriyet Gazetesi, 28.08.1999; 10.09.1999.

ÇEVİK, Dolunay Şenol. "Dınar ve Deprem", Ankara: T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi. Deprem Araştırma Bülteni, Y. 25, S. 78, Ekim 1998.

ENGİN, Aydın. "Çadırkentlerin Sessiz Kahramanları", *Cumhuriyet Gazetesi*, 03.09.1999.

Hürriyet Gazetesi, 23.08.1999; 26.08.1999; 27.08.1999; 14.09.1999; 04.09.1999. (Akdeniz Bölge Eki)

MIHÇIOĞLU, Cemal. *Sözcüklerin Öyküsü*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1996.

Milliyet Gazetesi, 23.08.1999.

MOLLENHAUER, Klaus. *Einführung in die Sozialpädagogik*, 4. Auflage, Weinheim/Berlin: Julius Beltz, 1968.

MONTANARI, Massimo. *Avrupa'da Yemeğin Tarihi*, Çev: Mesut Önen; Bıranda Hinginar. İstanbul: Afa, 1995.

Radikal Gazetesi, 01.09.1999.

SEVİM, Jülide. "Ömür Boyu Korku", *Milliyet Gazetesi*, 23.08.1999.

TEKİN, Talat, *Orhun Yazıtları*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, 1988.

TOMANBAY, İlhan. *Ana ve Çocuk Sağlığında Sosyal Boyut*, Ankara: Doruk, 1992.

Sosyal Çalışmayı Yayınlamak, Ankara, SABEV, 1999a.

Sosyal Çalışma Sözlüğü, Ankara, Selvi, 1999b.

TOMANBAY, İlhan ve ark. *Doğal Yıkımlarda Sosyal Hizmetler - Kılavuz -*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi AKSUM Yayını, 1999c.

TUFAN, Beril. "Deprem ve Sosyal Destek Hizmetleri", *Cumhuriyet Gazetesi*, 10.09.1999.

*